

Aktivt medborgarskap efter
särskolan?
Forskning om sysselsättning,
beslutsfattande och
samhällspåverkan
Magnus Tideman

1950- och 1960- talet

- Medicinsk syn = kronisk sjukdom
- Institutioner = skyddas från samhället
- Kritik mot institutioner

Ny handikappideologi 1970-talet

- Normaliseringsprincipen – rätt till likvärdiga levnadsvillkor
- Integreringsprincipen – leva tillsammans med andra
- Institutionsavveckling - Öppna handikappomsorger
- Betoning av grundläggande likhet istället för grundläggande avvikelse

1980 – 1990 - 2000-talet

- ”Ett samhälle och en skola för alla”
- Handikappreformen (LSS + LASS)
- Kommunalisering/decentralisering
- Social kategorisering: elevökning i särskolan och ökad neuropsykiatrisk diagnostisering
- FN-konventionen (2006)
- Marknadisering
- Individualisering
- Ökad lokal variation, förhandlingsvälfärd

Intellektuell funktionsnedsättning

- Förändring av gruppen över tid
- 0,6 % av befolkningen fram till mitten av 1990-talet – nu ca 2 % bland unga
- Stor variation i grad av intellektuell funktionsförmåga
- Ibland kombination med andra funktionsnedsättningar
- Gemensamt: bakgrund i särskolan

Konsekvenser av särskolebakgrund?

- Sysselsättning
- Inflytande och makt
- Medborgarskap

Förvärvsarbete

- Unga med funktionsnedsättning har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden
- Ingen märkbar förbättring de senast 30 åren

Efter särskolan?

- Pipeline från särskola till daglig verksamhet?
- Länge saknats tillförlitligt underlag
- Register (HURPID) med 12 265 fd gymnasiesärskoleelever, i princip alla i Sverige som slutat särskolan 2001-2011

Sysselsättning

- Daglig verksamhet = 47 %
- Arbete = 22,4 %
- Studier = 6,6 %
- Saknar känd sysselsättning = 24 %

- Fler män än kvinnor i arbete
- Förvärvsarbete minst vanligt i storstäder
- Högutbildade svenska föräldrar i storstad = daglig verksamhet

24 % saknar känd sysselsättning

- (NEED) Not in Education, Employment or Daily activity
- Vill arbeta
- Brist på förberedelser i skolan
- ”Svarte Petter”
- Påverkar självförtroende, sociala relationer
- Kombination/kombineras med andra svårigheter

Kunskapsluckor

- Framgångsfaktorer?
- Vilka erfarenheter har personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras arbetsgivare?
- Genus, etnicitet, ålder, klass?
- Förberedelser i skolan?
- Metoder/förhållningssätt?
- Longitudinella studier, hållbarhet, rörlighet?
- Strukturella mekanismer, interaktion mellan stödsystem?
- Samhällsekonomiska analyser?
- Arbete allena saliggörande? Meningsfulla sysselsättningsalternativ?

På gång

- NEED – avhandling 2020, Renee Luthra
- Start 2019: Följa upp hållbarhet och rörlighet i sysselsättning över tid
- Bygga på HURPID med nya årskullar – skillnad gamla och nya gymnasiesärskolan?
- Samsjuklighet, sjukvårdsutnyttjande, diagnosvaliditet, social problematik?
- Framgångsfaktorer förvärvsarbete?
- Kunskapsöversikt – övergången till vuxenlivet (Forte)

Aktivt medborgarskap

- Skolan ska förbereda för ett vuxenliv som aktiva medborgare
- Demokratiuppdraget (teoretiska och praktiska kunskaper)
- ”Ta initiativ och personligt ansvar, aktivt delta i samhällslivet etc”
- Beslutsfattande centralt, så självständigt som möjligt ta ställning

Beslutsfattande - en grundbult aktivt medborgarskap

- Att kunna göra bedömningar av potentiella valmöjligheter och att fatta beslut är centralt
- ”Kontroll”, autonomi, socialt engagemang och deltagande i samhällslivet påverkar hälsa, välbefinnande och livslängd (Marmot 2006)
- Beslut tas i interaktion med andra, i socialt samspel med anhöriga, vänner men också offentliga verksamheter, som skolan.

Fyra former av stöd i beslutsfattande

1. Informellt stöd av anhöriga och vänner
2. Halvformellt stöd som ges av personal, tex i gymnasiesärskolan
3. Formellt stöd genom God man (assistera den enskilde)
4. Formellt övertagande av beslutsfattande genom Förvaltare

Här fokus på halvformellt stöd

Forskning

- Fokus på vardagsbeslut (val av mat, kläder etc)
- Mer sällan på livsinriktade beslut som boende, sysselsättning
- Maktaspekten – en ojämn relation
- Välvilja från anhöriga och personal men blir ofta paternalistiskt vilket leder till beslut som i liten utsträckning reflekterar den enskildes vilja
- Triviala områden
- Spänning mellan skydd/omsorg och rätt att ta rimliga risker
- Brist på kunskap om tillämpning av assisterat beslutsfattande

Projektet Aktiva medborgare?

- Enkät, observationer, intervjuer och gruppintervjuer
- 173 skolenheter av 276 möjliga (svarsfrekvens 63 %). 92 % av skolorna hade offentlig huvudman.
- Den reformerade gymnasiesärskolan (2013):
- 14 % förbättrat förutsättningarna att kunna stödja eleverna att fatta beslut och att delta i och påverka samhällslivet.
- 13 % anser att förutsättningarna har försämrats
- 30 % menar att de inte förändrats i någon riktning.
- Resterande 43 % har ingen åsikt.
- De med lång erfarenhet mer kritiska

Tre förhållningssätt till beslutsfattande

1. Lågt intresse, ej på agendan.
2. Viktigt med självbestämmande och inflytande men ingen särskild medveten strategi.
3. Medveten strategi, utnyttjar tex Ung företagsamhet under år 3 och 4 för att successivt öka det egna beslutsfattandet.

Några slutsatser

- Kommunikation avgörande.
- Mer kunskapsinriktad skola, för lite livskunskap/självständighetsträning
- Krock mellan att låta eleverna bestämma/välja och lärandemålen
- Personalens utbildning och kompetens viktig.
- Gymsär på skola med bara yrkesförberedande program – gott klimat, samspel, del av helhet.
- Övergången till sysselsättning för elever på individuella programmet. Inte skolans ansvar men blir det i praktiken.
- Underlag för metodutveckling (projektet klart våren 2020)

Motvörn – self-advocacy

- Internationellt fenomen
- Delar erfarenheter – stödjer varandra
- Accepterar inte samhällets kategorisering
- Reduceras som människa
- Erkänner sina svårigheter men...
- Motståndsidentitet (Castells 1998)
- Gruppernas livslopp och betydelse

Utmaningar

- Vem du är och var du bor
- Personalens kompetens
- Politisk menlös välvilja
- Handikapprörelsens försvagning
- Dominans individuellt synsätt - kategorisering
- FN-konventionen som kom bort
- Ständig fokusflyttning från de mest funktionshindrade
- Marknadisering-arbetslinje..
- Levnadsvillkor och delaktighet
- Eftersatt forskning
- På efterkälken internationellt...
- Mycket kvar att forska om.. Och ändå mer att göra i praktiken

Framtiden

- På väg mot aktivt medborgarskap, delaktighet och inkludering?
- På väg mot exkludering?
- Ett samhälle och en skola för alla eller för de flesta?

”Många små saker som görs av
många små människor på
många små platser kan
förändra världens ansikte”

(Kinesiskt ordspråk)